

УТВЕРДЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ І СПРЯМОВАНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;
<https://orcid.org/0000-0001-8608-4206>*

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, права і свободи в демократичних державах визнаються найвищою соціальною цінністю, виступаючи основним об'єктом утвердження і забезпечення. І це не випадково, адже їх визнання та належна реалізація мають вкрай важливе значення для створення умов для самореалізації особи, розвитку суспільства та держави.

Відповідно, визнання на рівні держави цих цінностей як найвищих, а також, наприклад, як в ст. 3 Конституції України, проголошення головним обов'язком держави утвердження і забезпечення прав і свобод людини, передбачає необхідність вжиття певної системи дій, спрямованих на належну реалізацію цих положень. Слід зазначити, що, як правило, конституційний рівень закріплення вказаних або подібних за змістом положень дає підстави визнавати їх засадами (принципами) функціонування держави, а також її органів та їх посадових осіб.

В контексті нашого дослідження нас цікавить можливість підтвердження або спростування того факту наскільки в діяльності державних органів, зокрема органів системи кримінальної юстиції України, віднайшов своє втілення у нормативному вигляді вказаний вище обов'язок-принцип. Тобто наскільки правове положення щодо обов'язку утвердження і забезпечення прав і свобод людини в діяльності вказаних органів виступає саме як її засада, тим самим визначаючи її зміст і спрямованість.

Дослідивши систему нормативно-правових актів, якими закріплено правовий статус та принципи діяльності органів системи кримінальної юстиції України, можна констатувати те, що проголошений у ст. 3 Основного Закону принцип, який має бути втілений у формі однієї з засад, яка визначає зміст і спрямованість діяльності органів системи кримінальної юстиції України, своє відображення та закріплення в повному обсязі у нормативно-правових актах, якими регламентовано діяльність вказаних органів, не віднаходить.

Наведений висновок засновано на використанні відповідних методів дослідження (абстрагування, аналіз, порівняння, узагальнення, гіпотетичний метод тощо), обґрунтовується наведеними в доповіді міркуваннями та підтверджується констатацією відповідних фактів. Методика дослідження вказаного питання побудована на висуненні гіпотези (визнання відповід-

них положень ст. 3 Конституції України в силу їх засадничого характеру принципом діяльності органів держави), аналізі та узагальненні змісту окремих норм правової основи діяльності системи органів кримінальної юстиції України, а також порівняння цих положень із нормами Конституції України та міжнародно-правових актів у сфері прав людини, зокрема Загальної декларації прав людини та Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Так, насамперед відмітимо, що до елементів системи органів кримінальної юстиції України автором пропонується віднести: органи, які наділені повноваженнями з виявлення та припинення злочинів; органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування; інститут державних обвинувачів (прокуратура); органи, які розглядають кримінальні справи; органи та установи виконання кримінальних покарань; адвокатура; органи забезпечення прав, свобод осіб та сприяння діяльності суб'єктів кримінальної юстиції. Такий погляд на структуру цих органів заснований не тільки на аналізі їх системи, а й обумовлений врахуванням функціонального призначення та системних зав'язків елементів в середній системі кримінальної юстиції.

Щодо аналізу правової основи діяльності системи органів кримінальної юстиції України, то він зокрема засвідчив наступне:

- в ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» йдеться про те, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами;

- ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що цей орган здійснює покладені на нього функції з метою захисту прав і свобод людини, а ст. 3 цього Закону прямо визначає, що діяльність прокуратури ґрунтується на засадах верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю;

- ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, до числа завдань Національної поліції (ст.2) віднесено охорону прав і свобод людини, а принципом її діяльності визначено дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України (ст.7);

- ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» містить положення, відповідно до якого державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

- ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зазначає, що до основних принципів діяльності Національного бюро відноситься повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина;

- ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» передбачає, що завданням цього органу є захист прав громадян, а діяльність Служби без-

пеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засаді поваги до прав і гідності особи (ст.3);

- ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» передбачає, що до основних принципів її діяльності відноситься повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина;

- ст. 3 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» передбачено, що основними принципами діяльності Державної прикордонної служби України зокрема є повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина;

- з аналізу ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» можна дійти висновку, що в цілому адвокатська діяльність, особливо у формі захисту та представництва, спрямована на забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого або в забезпеченні реалізації прав клієнта;

- ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до числа засад, на яких ґрунтується оперативно-розшукова діяльність, відноситься принципи верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини;

- ст. 5 Закону України «Про пробацію», яка визначає принципи пробації, до їх числа відноситься засади дотримання прав і свобод людини і громадянина та поваги до людської гідності;

- ст. 3 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» вказує, що Державна охорона здійснюється зокрема на принципах законності, поваги до прав, свобод, гідності людини і громадянина;

- ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» поняття «правова допомога» визначає не інакше як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Узагальнюючи положення наведених нормативно-правових актів, якими регламентовано діяльність органів системи кримінальної юстиції України або пов'язані сфери діяльності, слід зазначити не в усіх них прямо вказується на те, що функціонування таких органів або відповідна правозастосовна діяльність у цій сфері здійснюються саме на ґрунті ст. 3 Конституції України, зокрема з урахування засади утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Але якщо врахувати положення ст. 19 Конституції України, то вказане положення ст. 3 Основного Закону є обов'язковим до втілення у зміст діяльності органів системи кримінальної юстиції України та має визначати її спрямованість. Свого часу ще в Концепції реформування кримінальної юстиції України 2008 року метою реформування органів кримінальної юстиції було визначено вдосконалення їхньої діяльності за європейськими стандартами з метою підвищення рівня захисту прав людини і основоположних свобод. Тому відповідні кроки по подальшому посиленню правозахисної ролі системи кримінальної юстиції України та утвердження і забезпечення прав і свобод людини завдяки діяльності її органів є актуальною потребою сьогодні.